

Zaradi brezosebnosti so formulacije pogosto v pasivu. Vsebinska je včasih navedena po točkah ali v obliki shematičnega obrazca; taki so zapisniki sestankov, sej, zborovanj, ki navadno obsegajo imena navzočih, dnevni red, potek na kratko ali natanko in vsem obsegu (in extenso), sklepe in resolucije.

Poljski uradni slog se je izoblikoval v razsvetljevski dobi in se razvijal tudi še po razkosljanju pod rusko in prusko okupacijo vse do 1864; tedaj so po neuspehi vstaji uvedli v urade ruščino in nemščino. V Galiciji je bil do 1866 uradni jezik nemški, po avstrijskem porazu v vojni s Prusi pa so Poljaki dobili delno avtonomijo in z njo v urade spet materinščino. Pokazala se je potreba po pravni in upravni terminologiji, ki so jo prevajali iz nemščine in iz latinščine preko nemščine. Tedaj je prišlo v uradni stil mnogo kalkov, ki so ostali še dolgo v rabi (konceptni praktikant, nadsvetnik, redni profesor, izredni profesor itd.). Po letu 1918 so počasi, postopoma poenotili uradni jezik ter namesto ruskih in nemških izrazov določili nove, domače. Po drugi svetovni vojni se precizirajo stari in uvajajo novi termini za nove dejavnosti.

Posebna varianta uradnega sloga je pisarniški slog. Uporablja se v uradnem dopisovanju in ima ustaljene vzorce, ki omogočajo hitrejšo poslovanje (n. pr. trgovska korespondenca). Zlasti začetek in konec sta šablonska, včasih kar suženjsko posneta po tujih zgledih, zato srečujemo take germanizme kot: pošiljamo v prilogi (namesto: prilagam), v odgovoru na pismo (namesto: odgovarjajoč) itd. V današnji pisarniški korespondenci moti pomanjkljiv jezikovni čut in premajhna skrb za pravilno in jasno izražanje; uvaja neprimerne in nepotrebne nove besede, nepravilno uporablja ustaljene izraze, moti se v frazeologiji in ima preveč zavite stavke.

Stil tiskovnih poročil je na sredi med uradnim in novinarskim stilom: je neoseben, tog, zgoščen in šablonski, vsebuje pa tudi metafore; stavki so srednje dolgi, prikladni za dojemanje vsebine, a večkrat prevedeni v naglici in zato vir frazeoloških kalkov, ki se hitro širijo.

Terminologija uradno-pisarniškega stila zajema razna področja: upravo, pravo, trgovino, industrijo. Nekateri izrazi in fraze se uporabljajo izključno v tem stilu: naproša se, cena znaša, srečke lahko nabavite itd. V stalnih obrazcih je mnogo arhaizmov, ki so bili nekoč nevtralni. Mnogo je tudi kalkov, nastalih pod nemškim in ruskim vplivom. V sintaksi je treba omeniti velelnik oziroma nedoločnik, za ukaze in prepovedi so v rabi tudi brezosebne kategorične oblike (dovoljeno je, prepovedano je, se mora, se ne sme) in pasiv.

Uradno-pisarniški slog mora biti jasen, razumljiv, vendar pa te osnovne zahteve ne izpolnjuje vedno, deloma zaradi slabe tradicije (težka, zavita nemška skladnja!), deloma zaradi nezadostnega znanja in napačne miselnosti, da preprosto izražanje ni dovolj uradno.

(Konec prihodnjic)

Rozka Stefan

NAVIDEZNA NAPAKA

Doslej je po slovnici in pravopisu brez izjeme veljalo pravilo, da imajo glagoli zobniškega razreda v I. vrsti, ki imajo v korenu široki e ali o (stara oksitona), v opisnem deležniku za moški spol ednine ozki e. Ta oblika je namreč na korenskem vokalu doživela metatonijo in od tod današnja ožina: *rèklʹ reklà > rékəl rékla*. Takšno stanje je izpričano za vse nekdanje oksitonirane glagole I. vrste z etimološkim e ali o v korenu, tako v narečjih kakor tudi v knjižnem jeziku: *nésel nésla, tépel tēpla, hrópel hrópla, zasópel zasópla*. Prav takšno razmerje pričakujemo tudi pri nekaterih neprehodnih glagolih II. vrste s poudarkom na priponi v nedoločniku, in sicer pri tistem deležniku na -l, ki ima funkcijo trpnega deležnika in je narejen brez vrstne pripone (tip *pobégel*). Zgledi se seveda ne ponujajo v obilici, saj je glagolov, ki bi imeli vse te lastnosti (neprehodnost, poudarek na nedoločniškem -ní- in prvotni e ali o v korenu), prav malo, n. pr. *razmókniť* (= razmočiti se), *razmókkel razmókla, zamókkel zamókla*. Priznati je treba brez pridržka, da velja ta zakonitost tudi za glagole zobniškega razreda I. vrste: *plétel plétla, blédel blédla, brédel brédla, pométel pométla, gnétel gnétla, privédel privédla, bódel bódlá*. Takšne oblike knjižnega jezika se opirajo na narečja, ki v resnici tako govorijo. Po drugi strani pa je treba priznati, da pozna zborni jezik pri glagolih tega razreda še eno obliko, namreč poleg *plétel* tudi *plétel* in tako po vrsti pri prej omenjenih glagolih. Tudi ta izreka ima oporo v živem govoru in je posledica posebnega glasoslovnega razvoja.

Pri teh glagolih ne smemo pozabiti na znano okoliščino, da je slovenščina glede obravnavanja prvotnih skupin tl, dl razdeljena na dva dela. Na severu je pas, ki je te skupini obdržal; na majhnem ozemlju na Koroškem so oblike s takim tl ali dl v polni moči, ne samo pri omenjenih glagolih, ampak tudi drugod (*šidlo, modliti*). V tem pasu je ohranjen praslovanski dialektični pojav, ki je značilen za zahodno slovanščino. Vzhodna slovanščina in preostali del južne slovanščine sta tl, dl asimilirala v l. Današnje teritorialno razmerje med tl, dl na eni strani in l na drugi strani je bilo v slovenskih narečjih nekoč verjetno drugačno, in sicer v korist neasimiliranih skupin. Nekoč so bile oblike vrste *šidlo, modliti* razširjene še precej bolj na jug, pa so jih pozneje izpodrinile asimilirane oblike. Bolj trdoživa sta bila tl, dl pri glagolih I. vrste; pri njih je opora številnih drugih oblik s t ali d (n. pr. ves sedanjik z deležnikom vred, trpni deležnik, glagolnik, tudi iterativa bi bila utegnila imeti svoj vpliv) imela za posledico, da sta t, d obstala. Če pa je morda, vendarle zmagala asimilacija, sta bila dentalna zapornika zelo zgodaj spet obnovljena, prav gotovo pa še tako zgodaj, da se je novi akut lahko po normalni poti še podaljšal in vokal pod dolgim poudarkom 'zožil. Zato narečja, ki govorijo plêtel in bôdel, posredno pričajo, da so bila nekoč zajeta v pas, ki je iz praslovanske dedičine še rešil neasimilirana tl, dl.

Z drugačnimi razmerami pa je treba računati v tistem pasu, ki je podaljšek balkanskoslovanskega jedra. Na tem ozemlju sta bila tl, dl asimilirana tudi pri dentalnih glagolih I. vrste: *pâl pâla, plêl plêla, bôl bôla* itd. Veliko pozneje so pričele tudi semkaj vdirati oblike s t, d, in sicer predvsem iz knjižnega jezika; v knjigi sta namreč po vplivu gorenjščine tl, dl prišla do znatne premoči. Vendar je do tega vdora prišlo tako pozno, da se je kratki poudarek sicer lahko še podaljšal, vokal pod njim pa se ni utegnil več zožiti: *plêtel, bôdel, védel* itd. Ker so take oblike v zbornem govoru zelo pogoste, je prav, da jih je tudi novi SP priznal in jih po pravici postavil ob etimološko upravičene oblike z ozkim e, o.

Fr. Tomšič

POSEBNA VOKALIZACIJA POLGLASNIKA

Znana stvar je, da se polglasnik v centralnih in zahodnih narečjih in seveda tudi v knjižnem jeziku pod dolgim poudarkom spremeni (vokalizira) v a (*pâsji, semânji, ovác, tál, umáknem* itd.). Manj znano je, da se na istem območju polglasnik včasih podaljša v e. Za takšno vokalizacijo je zelo znan primer določni pridevnik *ta ténki* za običajno knjižno *tánki*. Na enako vokalizacijo naletimo v im. edn. m. opisnih deležnikov pri nekaterih prefigiranih glagolih IV. vrste, ki so izpeljani iz imen s polglasnikom v korenu (*təmən, mädəl, mægla*): *potémnil, zmédlił, zaméglil*. Ne gre torej za kdove kako obsežen pojav, vendar pa le za pojav, ki je zanimiv, saj sega v narečja in knjižni jezik in kaže glasovne zakonitosti (premik poudarka, ozko vokalno kvaliteto), ki so značilne za njihovo kategorijo. Pričakovali bi namesto njih *potámnil, zmádlil, zamáglil*. V taki podobi bi bile le preveč daleč od svojih besednih osnov. Zato si je jezik na neki način moral pomagati. Najbolj preprosto je bilo, da je ponekod posplošil poudarek neprefigiranega glagola (*potemnil, zmedlil, zameglil*). Druga pot, da se odpravi nevšečnost, je bila vokalizacija v e. Vprašanje je zdaj, od kod takšna vokalizacija, saj se upira splošnemu razvoju na tem področju. Mislim, da je imela svojo vlogo pri tem dogajanju glasovna okolica: sosednji glasovi so vsi iz sprednjega dela ustne votline ali pa celo labiali. Tako se je mogel že polglasnik takšni okolici prilagoditi in se je izgovarjal z ejevsko podlago. Ob podaljšanju mu je bila pot do eja bližja in naravnejša kakor do aja.

Na podoben razvoj bi smeli misliti pri sedanjiku glagola *šəpníti: šəpnem* (s čistim, ozkim ejem) namesto etimološko upravičenega *šəpnem* (kakor *gánem, sáhnem, páhnem*), kolikor niso seveda naravnost vplivali sedanjiki z ozkim -é- v korenu (n. pr. *zaklénem, trénem, uséknem*).

Ne bi bilo prav, če bi na tak način razlagali -é- v sedanjiku glagolov *šəpécem, ščəgécem, razgécem*. Pleteršnik ima še na prvem mestu oblike *šəpácem, ščəgáčem, razgáčem*, na drugem pa oblike z -é-. V teh primerih ne gre za vokalizacijo polglasnika v e, ampak za zamenjavo obrazil -ət in -et: iz samostalnikov s prvim obrazilom se je po običajni poti razvil -á-, iz drugih pa seveda -é-.

Fr. Tomšič

POPRAVEK

V prejšnji številki JiS naj se na str. 157 v 8. vrsti od spodaj popravi naslov Mrze-lovega članka: »Srečko Kosovel in mladina« v: »Srečko Kosovel in Mladina«.